

Jačanje konkurentnosti MSP-a korištenjem sredstava iz EU fondova na primjeru Zadarske županije

Strengthening the competitiveness of SMEs by using resources from EU funds on the example of Zadar County

MARINA MARASOVIĆ, mag. oec.
Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA
Put Murvice 14, 23000 Zadar
e-mail: marina.marasovic10@gmail.com

Stručni rad / Professional paper

UDK / UDC: 339.137: 061.1 EU

Primljeno / Received: 19. srpnja 2021. / July 19th, 2021.

Prihvaćeno za objavu / Accepted for publishing: 27. srpnja 2021. / July 27th, 2021.

DOI: 10.15291/oec.3479

Sažetak: Mikro, mala i srednja poduzeća (skraćeno MSP) predstavljaju 99 % svih poduzeća u EU-u te se smatraju pokretačima europskoga gospodarstva. Definicija maloga i srednjega poduzetništva važna je za pristup financiranju i programima potpore EU-a usmjerene na ta poduzeća. U Republici Hrvatskoj MSP čini oko 90 % ukupnog broja svih poduzeća u kojima je zaposleno oko 48 % osoba. MSP uglavnom ima kraći životni kraćeg vijek, a mnogi znanstvenici smatraju kako je razlog tome zapravo lak ulazak na tržište. „Ulaskom Hrvatske u EU financijska sredstva iz europskih fondova postala su lakše dostupna za korištenje. EU financira projekte sredstvima iz centraliziranih i decentraliziranih programa“ (Kociper et al., 2014, 90). Centraliziranim programima upravlja se izravno u Bruxellesu, a služe za financiranje prioriteta od značaja za cijeli EU, dok su decentralizirani programi zasebni programi pojedine države članice, koji financiraju prioritete od značaja za državu članicu u skladu sa strateškim ciljevima na razini EU-a.

Ključne riječi: mikro, mala i srednja poduzeća, EU fondovi, operativni programi, Zadarska županija

Abstract: Micro, small and medium-sized enterprises (SMEs for short) represent 99% of all enterprises in the EU. They are considered to be the drivers of the European economy. The definition of SMEs is important for access to finance and EU support programs targeted at these companies. In the Republic of Croatia, SMEs make up about 90% of the total number of all companies in which about 48% of persons are employed. The lifespan of the MSMEs is generally shorter and many scientists believe that the reason is actually market entry. “With Croatia’s accession to the EU, financial resources from European funds have become easier to use. The EU finances projects with funds from centralized and decentralized programs” (Kociper et al. 2014, 90). Centralized programs are managed directly in Brussels and are used to fund EU-wide priorities, while decentralized programs are individual Member

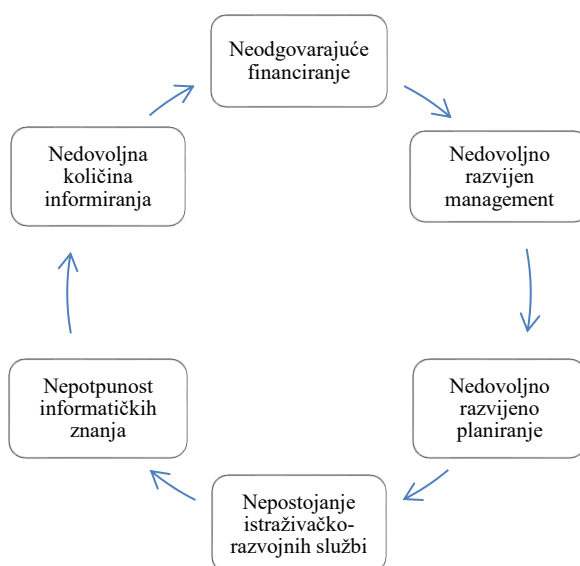
State programs that fund priorities of importance to the Member State in line with strategic objectives at EU level.

Key words: Micro, small and medium enterprises, EU funds, operational programs, Zadar County

1 Uvod

Promicanje poduzetništva presudno je za pokretanje gospodarskog razvoja zbog njegova utjecaja na otvaranje novih radnih mjesta, otvaranje novih tržišta, razvoja novih sposobnosti, vještina i inovacija te povećanje bogatstva (McMann i Ortega Argiles, 2016). S druge strane (Florea, 2013), ljudi smatraju kako nemaju dovoljno znanja i vještina za poduzetnički pothvat te da je poduzetništvo vrlo rizično za njih. MSP čini oko 90 % ukupnog broja svih poduzeća u Republici Hrvatskoj, a u njima je zaposleno oko 48 % osoba. Navedeni podaci upućuju na važnost MSP-a u Republici Hrvatskoj. Uz MSP se vežu problemi zbog slabije financijske snage i problemi s pokretanjem poduzetničkih inicijativa. S obzirom na činjenicu da potiče zapošljavanje, pridonosi povećanju proizvodnje i poduzetničkih sposobnosti, potreban je daljnji razvoj mjera i programa namijenjenih za osnaživanje MSP-a radi postizanja njegova boljeg položaja na tržištu.

Prema Alpeza et al. (2019, 19): „Poduzetnička aktivnost može biti potaknuta različitim motivima – uočavanjem poslovne prilike ili rješavanjem egzistencijalnih problema osobe koja pokreće poslovni pothvat. Pokretanje poslovnih pothvata iz nužde jedan je od načina izlaska iz nezaposlenosti. Hrvatski zavod za zapošljavanje kroz dodjelu potpora za samozapošljavanje provodi mjere aktivne politike zapošljavanja i pruža financijsku podršku osobama prijavljenim u evidenciju nezaposlenih koje kroz realizaciju poduzetničkog pothvata rješavaju pitanje svoje nezaposlenosti.“ Životni vijek MSP-a uglavnom je kraći, a mnogi znanstvenici smatraju kako je razlog tome zapravo lak ulazak na tržište, ali i slabosti s kojima se susreću. Slabosti MSP-a prikazane su na Slici 1.

Slika 1. Prikaz slabosti kod MSP-a

Izvor: Izrada autorice prema (Škrtić i Mikić, 2011, 9)

U 2019. godini (Alpeza et al., 2019, 20) visina potpore koja se dodjeljivala za samozapošljavanje iznosila je 55.000 kn. Potporu su koristile 8 723 osobe, a najviše sredstava dodijeljeno je tehničkoj djelatnosti, građevinarstvu i prerađivačkoj industriji. U Hrvatskoj je, prema podacima dostupnima na stranicama Državnog zavoda za statistiku, u 2019. godini bila osnovana ukupno 16 571 pravna osoba, dok su 1 334 pravne osobe u istoj godini brisane.

Prema Alpeza et al. (2019, 24): „U 2019. godini najčešći uzroci prekida poslovne aktivnosti u Hrvatskoj bili su povezani s problemima profitabilnosti poslovanja (24,5 %) što je najčešći uzrok prekida poslovne aktivnosti i u 2018. godini. Porezna politika i administracija (21,8 %) te drugi posao ili poslovna prilika (16,3 %) također predstavljaju česte uzroke prekida poslovne aktivnosti. Kao najmanje zastupljeni uzroci prekida poslovne aktivnosti ocijenjeni su izlaz kao dio plana (2,8 %) te prilika za prodaju (6,4 %), dok incidentne situacije nisu identificirane kao uzrok prekida poslovne aktivnosti u 2019. godini.“

Iako su osim bankarskih kredita dostupni i drugi izvori vanjskog financiranja poput leasinga, faktoringa, vrijednosnih papira, subvencija i potpora, činjenica je kako su najvažniji i najveći izvor financiranja ipak bankarski krediti (Ploh, 2017) kada su radi o malim i srednjim poduzeća u RH.

Problemi koji proizlaze zbog veličine poduzeća su višeslojni. Prema Mateev i Anastasov (2010), mala i srednja poduzeća su informacijski netransparentna za razliku od velikih poduzeća. Iako imaju više stope rasta, financijski su ovisnija o kreditima banaka odnosno o vanjskom financiranju. Upravo zbog informacijske netransparentnosti banke uvode ograničenja pri financiranju poduzeća te im smanjuju rokove dospijeca i povećavaju kamate. Stoga bi mala i srednja poduzeća morala poraditi na smanjenju asimetrije informacija.

Mnogi autori, poput Stojanović et al. (2016) i Bartoluci et al. (2018), navode kako je ulaskom Hrvatske u Europsku uniju otvoren širok spektar financijskih mogućnosti za MSP. To se najbolje očituje kroz mogućnost financiranja iz europskih fondova i financiranje projekata kroz instrumente kohezijske politike. Korištenje sredstava iz EU fondova jedna je od mogućnosti u popravljajući *krvne slike* našeg MSP-a te prilika za smanjenje jaza između njih i konkurentskih poduzeća širom EU-a.

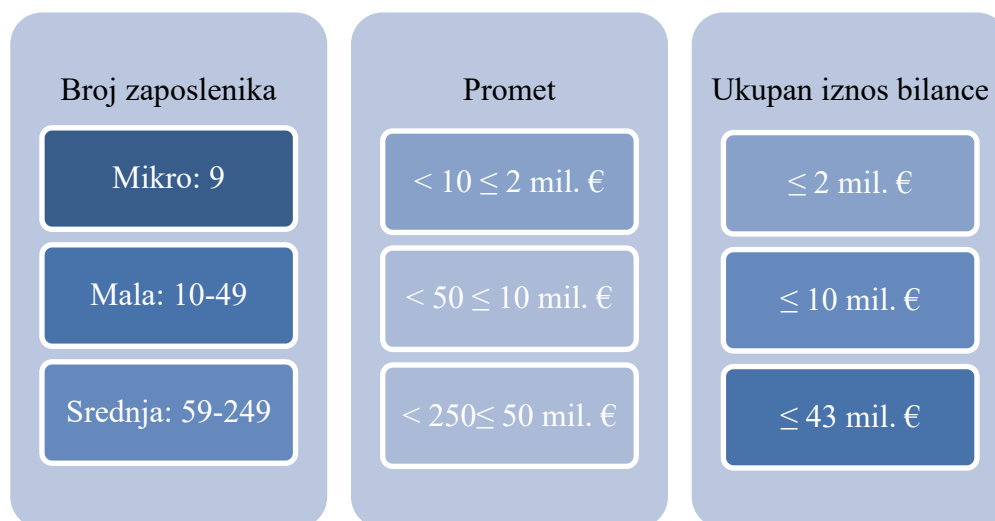
Cilj rada je analizirati iskorištenost sredstava iz EU fondova u MSP-u na području Zadarske županije te analiza utjecaja navedenih sredstava na konkurentnost MSP-a. Svrha rada je pokazati kako korištenje sredstava iz EU fondova pridonosi jačanju poduzetničkih snaga kod MSP-a. U provedbi istraživanja primijenjena je metoda prikupljanja sekundarnih izvora podataka.

2 Analiza mikro, malih i srednjih (MSP) poduzeća u EU-u i Hrvatskoj

Budući da postoji mnogo različitih definicija mikro, malih i srednjih poduzeća EU-a, Europska komisija predložila je ograničavanje definicija MSP-a Europskoj investicijskoj banci, Europskom investicijskom fondu te državama članicama. Preporuka Komisije od 3. travnja 1996. godine, 96/280/EC, odnosi se na definiciju malih i srednjih poduzeća, a temelji se na ideji da bi postojanje različitih definicija na razini EU-a te na nacionalnoj razini moglo stvoriti niz nedosljednosti. Kriteriji koji određuju definiciju MSP-a su: broj zaposlenih osoba, godišnji opseg prodaje, prosječni obim aktive poduzeća samostalnost u odlučivanju (URL 1, 2003, 36-124).

„Kategorijom mikro, malih i srednjih poduzeća (MSP) obuhvaćaju se poduzeća koja imaju manje od 250 zaposlenih i čiji godišnji promet ne premašuje 50 milijuna eura i/ili čija ukupna godišnja bilanca ne premašuje 43 milijuna eura” (Izvadak iz članka 2. Priloga Preporuci 2003/361/EZ). Prema Članku 2. iz Službenog lista EU određen je broj zaposlenih i financijski pragovi koji određuju o kojoj kategoriji poduzeća je riječ. Postoje tri vrste, a to su:

- **Srednja poduzeća** – poduzeća su koja imaju 50 – 249 zaposlenih osoba te kojima godišnji promet ne prelazi 50 milijuna eura ili im pak godišnja bilanca ne prelazi 43 milijuna eura.
- **Malo poduzeća** – poduzeća koja imaju 10 – 49 zaposlenih, a pritom im godišnji promet i/ili godišnja bilanca ne prelazi 10 milijuna eura.
- **Mikropoduzeća** – poduzeća imaju do devet zaposlenih, a pritom godišnji promet i/ili godišnja bilanca ne prelazi 2 milijuna eura (URL 1, 2003, 10).

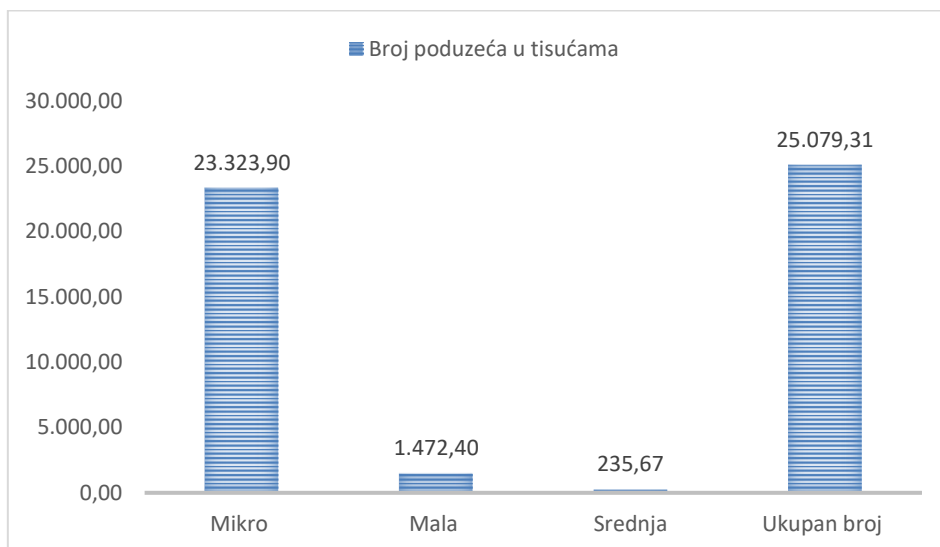
Slika 2. Prikaz MSP-a

Izvor: Izrada autorice prema (URL 1, 2003, 39), 2021.

MSP čini 99 % svih poduzeća u EU-u te se smatra pokretačem europskoga gospodarstva. Definicija malog i srednjeg poduzetništva važna je za pristup financiranju i programa potpore EU-a usmjerene na ta poduzeća. U 2013. godini bilo je zaposleno ukupno 88,8 milijuna osoba u više od 21 milijun MSP-a u EU-u. MSP je zadužen za poticanje poduzetničkog duha i inovacija u EU-u te je od iznimne važnosti za razvoj konkurentnosti i povećanje zapošljavanja (EU, 2020, 3).

U 2018. godini u EU-u je bilo oko 25 milijun MSP-a. Velika većina mikro poduzeća zapošljavala je manje od devet ljudi. Zatim je 1,47 milijuna malih poduzeća imalo između 10 i 49 zaposlenih, dok je približno 236 tisuća srednjih poduzeća imalo 50 do 249 zaposlenih (URL 8, 2021, 3).

MSP je važan dio europskoga gospodarstva, no vrijednosti se razlikuje od zemlje do zemlje. Tako na primjer na Malti 93,1 % dodane vrijednosti gospodarstvu dolaze iz MSP-a, dok u Njemačkoj 82 % dodane vrijednosti dolazi iz MSP-a. Za EU prosječna vrijednost koju MSP pridonosi gospodarstvu iznosi oko 56 %. Tijekom 2018. godine MSP u EU-u zapošljavao je više od 97 milijuna osoba što je približno 70 % radne snage. U Njemačkoj je MSP zapošljavao 19,1 milijun osoba, od toga u malim poduzećima više od 7,21 milijuna (URL 2, 2019, 16).

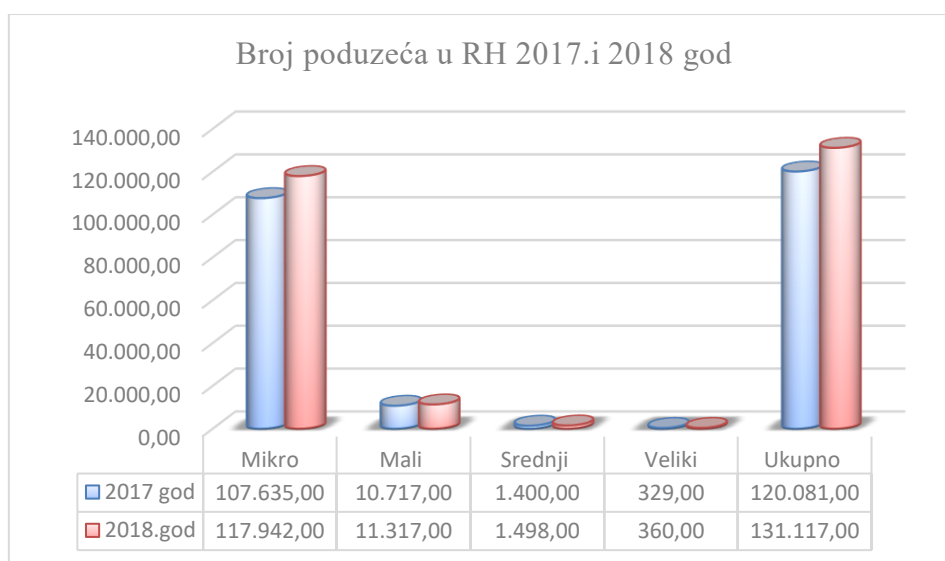

Grafikon 1. Prikaz broja MSP-a u EU-u

Izvor: izrada autorice prema (URL 9, 2021, 3)

U Hrvatskoj je 2017. godine, prema podacima dostupnim na službenim stranicama FINA-e, bilo ukupno 120 081 poduzeće. Hrvatska već dulje vrijeme ima problem neravnomjerne raspoređenosti i koncentracije poduzeća po županijama. Prema podacima, na području Grada Zagreba nalazi se najviše poduzetnika, ukupno 40 120 odnosno 33,4 %, dok Zagrebačka županija i Grad Zagreb zajedno imaju 47 841 poduzeće odnosno 39,8 % (URL 3, 2018, 6-7).

Prema podacima, 2018. godine u Hrvatskoj je bilo ukupno 131 117 poduzeća s 255 819 zaposlenih osoba. Malih poduzetnika bilo je 11 317 te su imali ukupno 238 392 zaposlene osobe, dok je srednjih poduzeća bilo 1 498. Velikih poduzeća bilo je 360. Međutim, prosječna produktivnost hrvatskoga MSP-a definirana kao dodana vrijednost po zaposlenoj osobi iznosi 20.800 eura, što je manje od polovice prosjeka EU-a koji iznosi od 44.600 eura (Alpeza et al., 2019, 13-14).

Grafikon 2. Prikaz broja poduzeća u RH u 2017. i 2018. godini

Izvor: Izrada autorice prema (FINA, 2019, 7)

3 Financiranje MSP-a iz EU fondova

EU je za razdoblje 2014. – 2020. godine izradio program COSME za konkurentnost poduzeća te malih i srednjih poduzeća s proračunom od 2,3 milijarde eura. Zahvaljujući ovom programu, MSP je dobio potporu u više različitih područja, a to su: poticanje i razvoj poduzetničke kulture, olakšan pristup financijskim sredstvima, olakšan pristup tržištima te omogućavanje stvaranja povoljnijeg okruženja za razvoj konkurentnosti. Nadalje, program COSME donosi Akt o malom poduzetništvu (SBA) kojim se provodi odluka Komisije da se prizna središnja uloga MSP-a u gospodarstvu EU (URL 4, 2015, 2).

„Zakon o malom poduzetništvu politika je EU-a namijenjena MSP-u. Središnje načelo politike EU-a namijenjene malim poduzećima glasi *počnimo od malih*. Time se MSP stavlja u prvi plan pri stvaranju politika i osigurava se da ga se zakonodavstvom dodatno ne optereti. Stoga se provodi obvezni *MSP test* kojim se provjerava kako će na MSP utjecati nove politike i propisi EU-a. U svibnju 2011. uspostavljena je mreža izaslanika država članica za MSP čija je svrha osigurati da su politike na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini pogodne za MSP” (URL 5, 2013, 8).

„Europska je komisija 2012. obnovila predvodničku inicijativu industrijske politike *Jača europska industrija za rast i gospodarski oporavak* kako bi se ta nova industrijska revolucija što učinkovitije usmjerila. Cilj inicijative je ojačati industrijsku inovativnost i realno gospodarstvo. Inicijativom se predviđa povezivanje s poduzećima izvan EU-a na uzajamnu korist, što je važan dio politike EU-a u svrhu pomoći poduzećima EU-a da pronađu nova tržišta i povećaju vlastitu konkurentnost, to jest sposobnost uspješnog natjecanja na svjetskom tržištu” (URL 5, 2013, 3).

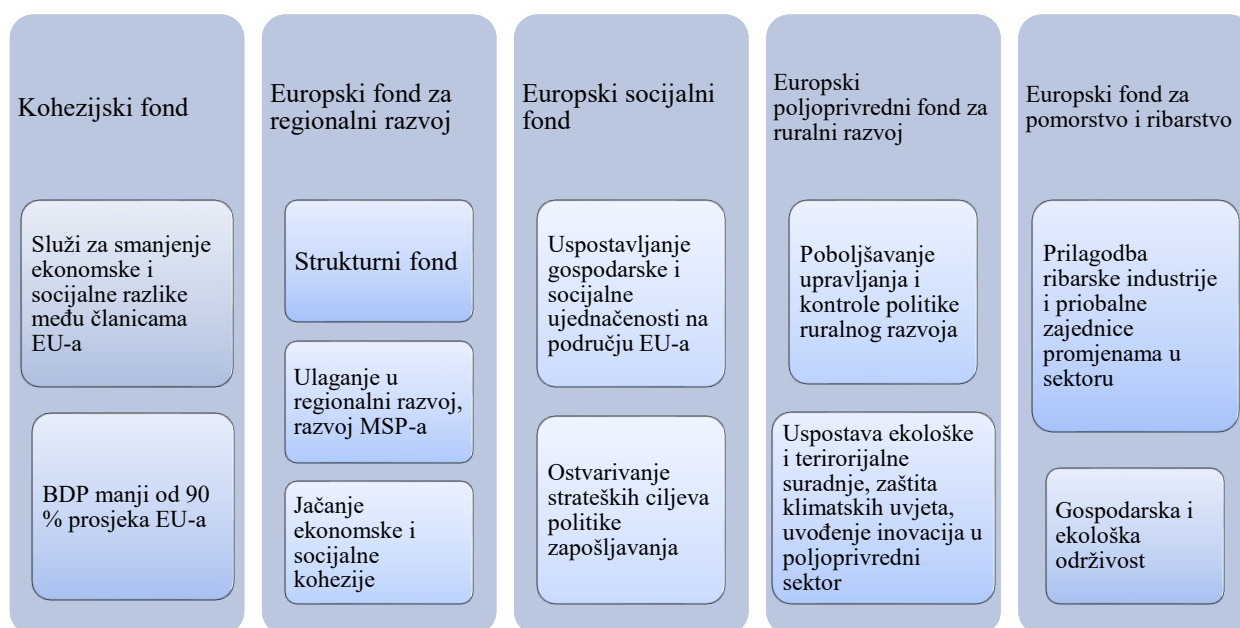
U prosincu 2013. godine usvojen je zakonodavni paket kojim su postavljeni temelji za novu kohezijsku politiku. Postavljena su tri cilja. To su: pametan, održiv i uključiv rast. Pametan rast odnosi se na razvoj gospodarstva koji se temelji na znanju i inovacijama. Održiv rast odnosi se na promicanje zelenoga gospodarstva koji se temelji na učinkovitom korištenju resursa, a uključiv rast odnosi se na visoku stopu zaposlenosti te postizanje ekonomske, socijalne i teritorijalne suradnje (URL 6, 2020, 5-10).

Prema Đulabić (2014, 17): „Kohezijska politika važan je instrument ostvarivanja strateških ciljeva EU-a zato što predstavlja drugo najvažnije područje javne politike EU-a koje osigurava sedmogodišnji financijski okvir za projekte usmjerene realizaciji gospodarske, društvene i teritorijalne kohezije na cjelokupnom području EU-a“

Vela et al. (2014, 2) navode: „Ciljevi kohezijske politike su konvergencija (poticanje gospodarskog razvoja i zaposlenosti najslabije razvijenih država članica kroz različite vrste ulaganja s ciljem njihovog podizanja na razinu najrazvijenijih europskih regija), regionalna konkurentnost (ekonomske i socijalne promjene, poticanje inovacija i poduzetništva, ulaganja) te europska međunarodna suradnja.“

Za razdoblje 2014. – 2020. godine donesen je financijski okvir za kohezijsku politiku koja je jedno od ključnih područja politike EU-a. U tom je razdoblju za kohezijsku politiku osigurano se 351,8 milijardi eura odnosno 32,5 % ukupnog proračuna EU-a (Đulabić, 2014, 18). U financijskoj perspektivi 2014. – 2020. godine kohezijska politika ima na raspolaganju pet fondova, a to su: Kohezijski fond, Fond za regionalni razvoj, Europski socijalni fond, Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj te Europski fond za pomorstvo i ribarstvo (URL 7).

Na sljedećoj slici prikazani su fondovi s najvažnijim karakteristikama.

Slika 3. Prikaz fondova na razini EU-a

Izvor: izrada autorice prema (URL 7), 2021.

„Ulaskom Hrvatske u EU financijska sredstva iz europskih fondova postala su lakše dostupna za korištenje. EU financira projekte sredstvima iz centraliziranih i decentraliziranih programa“ (Kociper et al., 2014, 90). „Centraliziranim programima upravlja se izravno u Bruxellesu, a služe za financiranje prioriteta od značaja za cijeli EU, dok su decentralizirani programi zasebni programi pojedine države članice, koji financiraju prioritete od značaja za državu članicu u skladu sa strateškim ciljevima na razini EU-a“ (Stojanović et al., 2016, 166).

„Na razini Republike Hrvatske, strateški okvir za korištenje ESI fondova određen je Sporazumom o partnerstvu, operativnim programima, Zajedničkim nacionalnim pravilima i Zakonom o uspostavi institucionalnog okvira za korištenje ESI fondovima u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2014. – 2020. te uredbama koje propisuju nadležnost pojedinih tijela za svaki ESI instrument“ (URL 7).

Republika Hrvatska je na temelju svojih potreba donijela četiri operativna programa (OP) koja se financiraju iz pripadajućeg fonda. Za financijsko razdoblje 2014. – 2020. godine Republika Hrvatska je iz Europskoga strukturnog i investicijskog fonda (ESI) na raspolaganju imala 10,731 milijardu eura. Od navedenog iznosa za kohezijsku politiku namijenjeno je 8,452 milijarde eura, za poljoprivredni i ruralni razvoj osigurano je 2,026 milijardi eura, dok je za ribarstvo osigurano ukupno oko 253 milijuna eura (URL 7).

Za razdoblje 2013. – 2020. RH je, prema podacima Ministarstva financija (URL 8), uplatila ukupno 24,9 milijardi kuna u proračun EU-a, dok je iz zajedničkog proračuna EU-a u proračun RH do danas ukupno uplaćeno 52,9 milijardi kuna. Može se zaključiti kako je razlika uplate i doznačenih sredstava iz proračuna 28 milijardi kuna. Uplate sredstava prikazane su u sljedećoj tablici.

Tablica 1. Prikaz uplata 2013. – 2020.

Europski fond za regionalni razvoj	•15.27 milijardi kuna
Kohezijski fond	•6.61 milijarda kuna
Europski socijalni fond	•5,14 milijardi kuna
Europski fond za ribarstvo	•687 milijuna kuna
Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj	•9.1 milijarda kuna
Europski fond za garancije u poljoprivredi	•11.42 milijarde kuna
Instrumenti pretpristupne pomoći (IPA)	•1.46 milijardi kuna
Ostali fondovi (Schengenski instrument, Fond za azil i migracije, Instrument za jačanje novčanog toka)	•3,35 milijardi kuna

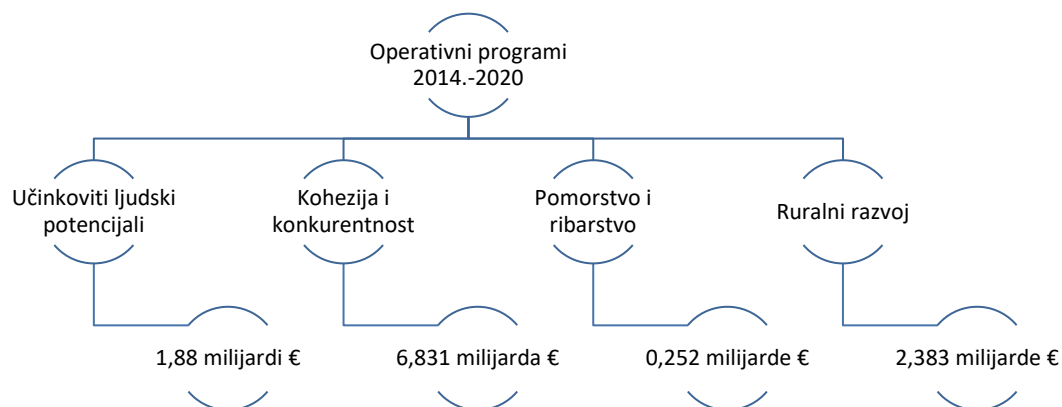
Izvor: izrada autorice prema (URL 7), 2021.

	Alokacija u €
Europski fond za regionalni razvoj (EFRR)	4.7000.499.588
Kohezijski fond	2.130.755.644
Europski socijalni fond (ESF)	1.621.046.414
Europski poljoprivredni fond za regionalni razvoj	2.026.222.500
Europski fond za pomorstvo i ribarstvo	252.643.138
Ukupno	10.731.167.284

Slika 4. Raspodjela ESI fondova za RH 2014. – 2020. godine

Izvor: Izrada autorice prema (URL 7), 2021.

Sredstva koja su dodijeljena Republici Hrvatskoj koriste se na nacionalnoj razini te su u skladu s operativnim programima. U operativnim programima detaljno su razrađene mjere i aktivnosti potrebne da bi provedba i korištenje alociranih sredstava bili što učinkovitiji. Za razdoblje 2014. – 2020. godine Republika Hrvatska usvojila je četiri operativna programa za korištenje sredstava iz ESI fondova (Stojanović et al., 2016, 167).

Slika 5. Prikaz operativnih programa u Republici Hrvatskoj za 2014. – 2020.

Izvor: izrada autorice prema www.strukturnifondovi.hr (2021)

Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali 2014. – 2020.

„Cilj strategije razvoja ljudskih potencijala je maksimalan razvoj i korištenje ljudskih sposobnosti radi povećanja poslovne uspješnosti. Komponenta ljudskog kapitala najvažnija je u poslovnoj strategiji jer o njoj ovisi realizacija svih poslovnih aktivnosti pa se ne može promatrati odvojeno, već kao njen integralni dio. Pozitivno radno okruženje također je nužno za uspješan rad, a postiže se timskim radom, dobrim međuljudskim odnosima, brigom o zdravlju i zadovoljstvu zaposlenika, decentralizacijom odlučivanja, razmjenom znanja, uvođenjem suvremenih tehnoloških procesa radi olakšavanja prijenosa podataka“ (Karaman et al., 2008, 48).

Europski socijalni fond temeljni je strukturni instrument EU-a pomoću kojeg se državama članicama daje potpora za ulaganje u ljudske potencijale i konkurentnost gospodarstva. Financiranjem ovoga programa omogućuje se ljudima unaprjeđenje znanja, vještina i sposobnosti kako bi se što lakše integrirali na tržištu rada, potom se želi postići smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti te poboljšanje učinkovitosti javne uprave. Glavni cilj navedenog programa je pridonosenje porastu zapošljavanja i jačanje socijalne kohezije u Republici Hrvatskoj. U sklopu ovoga programa au (URL 7) „razrađena ulaganja u četiri temeljna područja: mjere za potporu pristupu održivom i kvalitetnom zapošljavanju, osiguravanje adekvatno usklađenih znanja i vještina s potrebama tržišta rada, aktivnosti vezane uz socijalno uključivanje te potporu javnoj upravi (razvoj e-uprave i slično)“.

Ukupna vrijednost navedenog programa (URL 7) iznosi 1,88 milijardi eura, pri čemu se ukupno 1,62 milijarde eura financira iz Europskoga socijalnog fonda. U sklopu operativnog programa razrađene su operativne osi i alokacija sredstava s tim da kod svake prioritetne osi iznosi čine 85 % ukupnog iznosa

za svaku pojedinu, dok se ostalih 15 % ukupnog iznosa za pojedinu os financira iz proračuna Republike Hrvatske. Podjela prioriternih osi i alokacija sredstava za svaku os prikazana je na slici ispod.

	Alokacija u eurima
Visoka zapošljivost i mobilnost radne snage	571.769.470
Socijalno uključivanje	340.146.855
Obrazovanje i cjeloživotno učenje	450.000.000
Pametna administracija	179.130.089
Tehnička pomoć	80.000.000
Ukupno	1.621.046.414

Slika 6. Prikaz podjele prioriternih osi i alokacija u Republici Hrvatskoj za 2014. – 2020.

Izvor: izrada autorice prema (URL 7), 2021.

Operativni program konkurentnost i kohezija

Temeljni programski dokument pomoću kojeg se provodi kohezijska politika EU-a je operativni program konkurentnost i kohezija. Navedeni program pridonosi cilju Ulaganje za rast i radna mjesta. „Za sektor malog gospodarstva od posebne je važnosti Operativni program Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020. kojim se provode ciljevi kohezijske politike ulaganjem u infrastrukturne investicije u prometu, energetici, zaštiti okoliša i ICT-u, te pružanjem potpore razvoju poduzetništva i istraživačkih djelatnosti. Vrijednost programa iznosi 6,831 mlrd. eura, od čega su 4,700 mlrd. iz ERDF-a i 2,131 mlrd. iz CF-a” (Stojanović et al., 2016, 167). Navedenom iznosu treba dodati još nacionalni doprinos koji iznosi 1.206 milijardi eura i tada ukupna njegova vrijednost iznosi 8,037 milijardi eura.

Ovim operativnim programom Republika Hrvatska je (URL 7) odabrala devet tematskih ciljeva od ukupno 11 na razini EU-a, kada se tematskim ciljevima doda tehnička pomoć tada u navedeni program na razini Republike Hrvatske ima ukupno 10 prioriternih osi. U Tablici 2. prikazane su prioritetne osi te namijenjena sredstva.

Prema Tablici 2., najviše sredstava, 1.566.578.221 eura odnosno 22,93 %, namijenjeno je prioritetnoj osi zaštita okoliša i održivost resursa, slijedi poslovna konkurentnost za koju je predviđeno ukupno 1.470.791.680 eura odnosno 21,35 %, na trećem mjestu je povezanost i mobilnost. Za ovu prioritetnu os namijenjeno je 1.280.375.841 eura odnosno 18,74 %. Iz navedenog se može zaključiti kako se za ove tri osi izdvaja iz ukupnog iznosa 63,21 % sredstava. Također, nešto više od 2,6 milijardi eura odnosno oko 38,43 % namijenjeno je za podršku MSP-u Republici Hrvatskoj.

„Osim navedenog, određeni ciljevi usmjereni na MSP-ove bit će financirani u okviru ostalih prioriternih osi. Primjerice, u okviru istraživanja i inovacija podupirat će se provedba primijenjenih istraživanja u suradnji s MSP-ovima, izgradnja i opremanje istraživačke infrastrukture poslovnog sektora te projekti istraživanja i razvoja koji rezultiraju novim proizvodima i uslugama, dok će se u okviru energetske učinkovitosti financirati projekti MSP-ova s ciljem poboljšanja energetske učinkovitosti njihovih postrojenja, povećanja energetske neovisnosti te ulaganja u obnovljive izvore energije. Dodatno, za

unaprjeđenje konkurentnosti MSP-ova od značaja su ulaganja u obrazovanje, vještine i cjeloživotno učenje čime se osigurava stručna i prilagodljiva radna snaga potrebna za kvalitetan rast i razvoj” (Stojanović et al., 2016, 169).

Tablica 2. Prikaz prioriternih osi za 2014. – 2020.

Prioritetna os	Alokacija (EUR)	ESIF Udio u OP %
Jačanje gospodarstva primjenom istraživanja i inovacija	623.353.884	9,13
Korištenje informacijske i komunikacijske tehnologije	226.367.742	3,31
Poslovna konkurentnost	1.470.791.680	21,53
Promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije	530.059.584	7,76
Klimatske promjene i upravljanje rizicima	209.131.628	3,06
Zaštita okoliša i održivost resursa	1.566.578.221	22,93
Povezanost i mobilnost	1.280.375.841	18,74
Socijalno uključivanje i zdravlje	383.569.249	5,61
Obrazovanje, vještine i cjeloživotno učenje	304.914.791	4,46
Tehnička pomoć	236.112.612	3,46
Ukupno	6.831.255.232,00	100

Izvor: izrada autorice prema (URL 7), 2021.

Program ruralnog razvoja

Program ruralnog razvoja financira se sredstvima iz Europskoga poljoprivrednog fonda te ujedno predstavlja drugi stup Zajedničke poljoprivredne politike. Navedenim programom definirano je ukupno 18 mjera namijenjenih za poticanje konkurentnosti na području poljoprivrede, šumarstva i prerađivačke industrije.

Cilj programa je i uravnotežen razvoj ruralnih područja te unaprjeđenje životnih uvjeta u ruralnim područjima (URL 7). U sklopu navedenog programa definirano je šest prioriternih osi koje su prikazane u Tablici 3.

Tablica 3. Prikaz raspodjele sredstava po prioritetnim osima

Prioritetna os	Alokacija ESIF (EUR)
Promicanje znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima	Sredstva za postizanje ciljeva u okviru Prioriteta 1 raspoređena su unutar prioriteta 2-6
Povećanje održivosti poljoprivrednih gospodarstava te konkurentnosti svih vrsta poljoprivrednih djelatnosti u svim regijama, promovirajući pritom i inovacijske poljoprivredne tehnologije, kao i održivo upravljanje šumama	655.258.065,04
Promicanje organiziranja lanca prehrane, uključujući preradu i trženje poljoprivrednih proizvoda, dobrobit životinja te upravljanje rizicima u poljoprivredi	262.787.249,14
Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava vezanih uz poljoprivredu i šumarstvo	532.027.110,93
Promicanje učinkovitosti resursa i pomaka prema klimatski elastičnom gospodarstvu s niskom razinom ugljika u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru	125.957.189,34
Promicanje socijalne uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarski razvoj u ruralnim područjima	408.629.038,15
Tehnička pomoć	41.563.847,40
UKUPNO	2.026.222.500,00

Izvor: izrada autorice prema (URL 7, 2021)

Operativni program za pomorstvo i ribarstvo

U operativnom programu (URL 7) za pomorstvo i ribarstvo Republika Hrvatska je na raspolaganju imala 252.643,138 EUR. U sklopu ovoga programa definirano je šest prioritetnih osi. Neki od ciljeva koji se žele postići programom su promicanje društveno odgovornog ribarstva, razvoj akvakulturnih područja. Prioritetne osi i alocirana sredstva za svaku os prikazani su u Tablici 4.

Tablica 4. Prikaz prioritetnih osi za program pomorstvo i ribarstvo

Prioritetna os	Alokacija ESIF (EUR)
Poticanje okolišno održivog, resursno učinkovitog, inovativnog, konkurentnog i na znanju utemeljenog ribarstva	87.414.138,00
Poticanje okolišno održive, resursno učinkovite, inovativne, konkurentne i na znanju utemeljene akvakulture	55.507.476,00
Poticanje provedbe ZRP-a	32.166.282,00
Povećanje zaposlenosti i teritorijalne kohezije	23.548.850,00
Poticanje stavljanja na tržište i prerade	44.555.858,00
Poticanje provedbe integrirane pomorske politike	332.215,00
TEHNIČKA POMOĆ	9.118.319,00
UKUPNO	252.643.138

Izvor: izrada autorice prema (URL 7), 2021.

4 Analiza iskorištenosti EU fondova na prostoru Zadarske županije

U Tablici 5. prikazan je ukupan broj MSP-a na području Zadarske županije u razdoblju 2016. – 2019.

Tablica 5. Prikaz MSP-a u Zadarskoj županiji

Godina	Mikro	Mala	Srednja	Velika	Ukupno
2016.	3.561	311	39	7	3.918
2017.	3.885	338	43	7	4.273
2018.	4.349	349	49	8	4.755
2019.	4.707	379	49	9	5.144

Izvor: izrada autorice prema službenim podacima (URL 8), 2021.

„Po teritorijalnom se ustroju Republika Hrvatska sastoji od dvadeset i jedne županije, odnosno ima dvadeset županija i Grad Zagreb koji ima status županije, od kojih svaka ima utjecaj na gospodarski rast i razvoj države u cjelini. Poduzetnici pojedine županije su važan dio gospodarskog potencijala županije i Republike Hrvatske, a njihovi financijski rezultati utječu na ukupna gospodarska i druga kretanja kako u županiji tako i na ostalom području Republike Hrvatske” (FINA, 2017, 6).

Gospodarstvo Zadarske županije 2016. godine imalo je 3 918 poduzeća, od čega je 3 561 mikro, 311 malih, 39 srednjih te sedam velikih poduzeća. U ukupnom broju poduzeća zaposlene su bile 21 644 osobe s tim da je najveći broj zaposlenih bio u mikro poduzećima 34,3 %, a u malim je bilo 30,2 % zaposlenih. Nadalje, u 2017. godini bilo je ukupno 4 273 poduzeća, od čega je mikro poduzeća bilo 3 885, malih 338, srednjih 43 i velikih poduzeća sedam. Zadarska županija nalazila se na šestom mjestu po ukupnom broju poduzeća za 2017. godinu, odnosno udio u ukupnom broju bio je 3,56 %.

Prema dostupnim podacima (URL 8), 2018. godine u Zadarskoj županiji ukupno je bilo 4 755 poduzeća od toga 4 349 mikro poduzeća, 349 malih, 49 srednjih i osam velikih poduzeća. Kada se uspoređi s prethodnom 2017. godinom vidljivo je da se povećao broj poduzeća. U ukupnom broju poduzeća bilo je 25 584 zaposlenih, od toga 9 074 u mikro poduzećima odnosno 35,5 %, dok je u malim poduzećima bilo zaposleno oko 27,5 % osoba. Prema Tablici 5., 2019. godine u Zadarskoj županiji bilo je ukupno 5 144 poduzeća, od čega 4 707 mikro poduzeća, 379 mala, 49 srednjih te devet velikih poduzeća. U ukupnom broju poduzeća bilo je zaposleno ukupno 27 197 osoba, s tim da je u mikro poduzećima bilo 9 850 zaposlenih osoba odnosno 36,2 %, dok je u malim poduzećima bilo zaposleno 29,1 %.

4.1 Iskorištenost EU fondova na području Zadarske županije

Zadarska županija provodi međunarodne i nacionalne projekte EU-a. Od međunarodnih projekata ostvarila je suradnju s Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom, Italijom. U financijskoj perspektivi 2014. – 2020. u Zadarskoj županiji završeno je ukupno 27 projekata, dok ih je trenutačno 30 u provedbi ukupne vrijednosti oko 275 milijuna HRK. U ovom poglavlju prikazani su podaci ugovorenih sredstava iz ESI fondova 2014. – 2020. za svaki pojedini operativni programa za Zadarsku županiju. Za promatrano razdoblje uzete su 2017., 2018. i 2019. godina.

Prvi obrađen program je Operativni program konkurentnost i kohezija (OPKK).

Tablica 6. Prikaz ugovorenih sredstava za OPKK

OPKK ugovoreno sredstava u HRK

Zadarska županija	Udio
2017.	254.348.538 1,54
2018.	486.797.604 3,83
2019.	443.304.045 3,13
Ukupno	1.184.450.187

Izvor: izrada autorice prema službenim podacima (URL 7), 2021.

U 2017. godini na razini Republike Hrvatske za OPKK ugovoreno je ukupno 16.478.996.985 HRK, od toga je Zadarska županija ugovorila je 254.348.538 HRK odnosno 1,54 % od ukupnog iznosa ugovorenih sredstava za 2017. godinu te se nalazila na 16. mjestu po iskorištenosti. U 2017. godini na prvom mjestu po ugovorenim bespovratnim sredstvima bila je Dubrovačko-neretvanska županija koja je ugovorila 4.166.836.254 HRK, što iznosi 25,29 % od ukupno ugovorenih sredstava u 2017. godini. Nadalje kada se pogledaju rezultati za isti program u 2018.godini, gdje je na razni Republike Hrvatske ugovoreno ukupno 12.723.497.187 HRK bespovratnih sredstava, Zadarska županija nalazi se na 7. mjestu po ugovorenim bespovratnim sredstvima. U 2018. Zadarska županija ugovorila je ukupno 486.797.604 HRK bespovratnih sredstava odnosno 3,83% ukupno ugovorenih sredstava. U 2019. godini iznos ukupno ugovorenih sredstava iz OPKK-a na razini Republike Hrvatske je 12.723.497.187 HRK od čega je Zadarska županija ugovorila ukupno 443.304.045 HRK bespovratnih sredstava odnosno 3,13 % te se tako našla na 8. mjestu po ugovorenom iznosu. Kad se zbirno pogleda iznos 2017. – 2019. godine, Zadarska županija ukupno je ugovorila 1.184.450.187 HRK bespovratnih sredstava, odnosno 2,73 % od ukupno ugovorenih sredstava na razini.

U Tablici 7. prikazan je operativni program Učinkovitost ljudskih potencijala (OPLJUP) kroz promatrano razdoblje 2017. – 2019. godine.

Tablica 7. Prikaz ukupno ugovorenih sredstava za OPULJP

OPULJP Ugovoreno sredstava u HRK

Zadarska županija	Udio
2017.	23.241.493 2,86
2018.	34.986.250 2,43
2019.	26.257.870 5,23
Ukupno	84.485.613

Izvor: izrada autorice prema službenim podacima (URL 7), 2021.

Prema Tablici 7., Zadarska županija je za 2017. godinu imala 23.241.493 HRK bespovratnih sredstava, odnosno 2,86 % od ukupnog iznosa ugovorenih sredstava za Republiku Hrvatsku te se našla na 15. mjestu.

Sljedeće, odnosno 2018. godine Zadarska županija našla se na 17. mjestu s iznosom od 34.986.250 HRK ukupno ugovorenih bespovratnih sredstava, odnosno 2,43 %, da bi se 2019. godine našla na 8. mjestu s ukupno 26.257.870 HRK ugovorenih sredstava ili 5,23 %. Ukupan iznos za sve tri navedene godine za OP ULJP iznosi 84.485.613 HRK, odnosno udio u ukupno ugovorenim sredstvima na razini Republike Hrvatske za 2017., 2018. i 2019. godinu za Zadarsku županiju iznosi 3,07 %.

Nadalje, za isto razdoblje na području Zadarske županije istražen je Program ruralnog razvoja. Podaci su prikazani u Tablici 8.

Tablica 8. Prikaz ukupno ugovorenih sredstava za program ruralnog razvoja**OPRR Ugovoreno sredstava u HRK**

Zadarska županija	Udio
2017.	218.846.510 4,1
2018.	166.616.703 3,47
2019.	141.445.182 3,86
Ukupno	526.908.395

Izvor: izrada autorice prema službenim podacima (URL 7), 2021.

Prema podacima iz Tablice 8., vidljivo je da je u 2017. godini Zadarska županija imala ukupno 218.846.510 HRK ugovorenih sredstava ili 4,1 % i time se našla na 11. mjestu po ugovorenim sredstvima. U 2018. godini imala je ukupno 166.616.703 HRK ugovorenih sredstava za Program ruralnog razvoja odnosno 3,47 % i time se našla na 13. mjestu, dok je u 2019. godini imala 141.445.182 HRK ugovorenih sredstva ili 3,86 % te se našla na 13. mjestu. Može se zaključiti kako je Zadarska županija 2017. godine imala najveći iznos ugovorenih sredstava. Kada se pogleda ukupan iznos ugovorenih sredstava za sve tri godine on iznosi 526.908.395 HRK odnosno 3,82 % u ukupnom iznosu za sve tri godine.

Četvrti operativni program je pomorstvo i ribarstvo, te su iznosi za promatrano razdoblje prikazani u Tablici 9.

Tablica 9. Prikaz ukupno ugovorenih sredstava za OPRR**OPRR Ugovoreno sredstava u HRK**

Zadarska županija	Udio
2017.	216.753.234 32,52
2018.	153.352.497 29,03
2019.	51.360.931 49,51
Ukupno	421.466.662

Izvor: izrada autorice prema službenim podacima (URL 7), 2021.

Prema Tablici 9., Zadarska županija je u 2017. godini za OPRR imala ukupno 216.753.234 HRK ugovorenih sredstava ili 32,52 % te se tako našla na 1. mjestu po ugovorenim sredstvima u odnosu na druge županije. Nadalje, u 2018. godini imala je 153.352.497 HRK ugovorenih sredstava odnosno 29,03 % te se tako našla na 2. mjestu, bolji od Zadarske županije bio je Grad Zagreb s ukupno 154.270.938 HRK ili 29,2 %. U 2019. godini iznos ukupno ugovorenih sredstava iznosio je 51.360.931 HRK odnosno 49,51 % te se tako Zadarska županija ponovno našla na 1. mjestu. Ukupno ugovorenih sredstava za OPRR od 2017. do 2019. godine na razini Republike Hrvatske iznosio je 1.298.518.133

HRK, a Zadarska je županija od toga iznosa ugovorila 421.466.662 HRK, odnosno 32,46 % i time bila najbolja županija po ugovorenim sredstvima.

5 Zaključak

Istraživanjem dostupne literature utvrđeno je da je unatoč mnogim različitim definicijama mikro, malih i srednjih poduzeća u EU-u, postignut dogovor o njihovoj jedinstvenoj definiciji. MSP se smatra pokretačem europskoga gospodarstva zbog stvaranja novih radnih mjesta, novih proizvoda i usluga te predstavlja 99 % svih poduzeća u EU-u. MSP uglavnom ima kraći životni vijek, a mnogi znanstvenici smatraju kako je razlog tome zapravo lak ulazak na tržište te njegove slabosti, a to su: neodgovarajuće financiranje, nedovoljno razvijen menadžment, nedovoljno razvijeno planiranje, nepostojanje istraživačko-razvojnih službi, nepotpunost informatičkih znanja i nedovoljna količina informiranja.

U Republici Hrvatskoj MSP čini oko 90 % ukupnog broja svih poduzeća u kojima je zaposleno oko 48 % osoba iz čega je jasan značaj MSP-a u Republici Hrvatskoj. Uz MSP se veže slabija financijska snaga te problem pokretanja poduzetničkih inicijativa. S obzirom na to da potiče zapošljavanje, pridonosi povećanju proizvodnje i poduzetničkih sposobnosti, potreban je daljnji razvoj mjera i programa namijenjenih za osnaživanje MSP-a s ciljem postizanja njegova boljeg položaja na tržištu. Valja napomenuti kako EU razvija programe za poticanje i razvoj MSP-a.

Dostupna sredstva iz fondova EU-e mogu značajno pomoći MSP-u u premošćivanju jaza između njegova trenutačnog stanja i željenog cilja, naročito kada se radi o osnaživanju njegova financijskog položaja na tržištu, što povlači za sobom produljenje životnog vijeka, povećanje zaposlenosti i njegov utjecaj na razvoj lokalnog poduzetništva te na taj način ekonomsko jačanje lokalnog stanovništva i njegovu održivost na prostorima. Zadarska županija ima golem potencijal u razvoju poduzetništva kao i priliku povlačenja značajnog iznosa sredstava osigurana putem programa i fondova EU-a.

Preporučuju se nova istraživanja radi otkrivanja problematike koja se veže uz MSP jer se na temelju istražene literature i podataka može zaključiti da postoji mogućnosti za daljnjim razvijanjem mjera i politika radi poboljšanja položaja MSP-a na tržištu i njegova apliciranja na projekte financirane iz sredstava EU-a. Zadarska županija provodi međunarodne i nacionalne projekte EU-a, a u financijskoj perspektivi 2014. – 2020. u Zadarskoj županiji završeno je ukupno 27 projekata, dok ih je trenutačno 30 u provedbi ukupne vrijednosti oko 275 milijuna kuna. Trenutačno se provode interregionalni projekti u suradnji s Italijom kojima se želi podići svijest o problemima zbog klimatskih promjena. U sklopu provedbe projekata želi se uključiti što je više moguće subjekata i javnosti. Ovim projektima Zadarska županija nabavlja cisternu koja će služiti za opskrbu ruralnih područja vodom za vrućih ljetnih dana. Nadalje, u procesu je izgradnja kišnih vrtova koji bi kupili vlagu iz zraka i pretvarali ih u vodu.

Navedeni programi mogu poslužiti MSP-u u pronalasku tržišne niše i interesa za financiranje putem sredstava iz fondova Europske unije.

Literatura

- Alpeza, M., Has, M., Oberman, M., Oberman Peterka, S., Perić, J., Pervan, J., Šimić, Banović, R. (2019). *Small and Medium Enterprises Report Croatia – 2019*, CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva, Zagreb. Dostupno na: <http://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2015/03/SME-REPORT-2019-HR-WEB.pdf> (pristupljeno 10. 5. 2021.)
- Bartoluci et al. (2018). Sredstva EU fondova u funkciji razvoja ruralnog turizma u Hrvatskoj, *Acta Economica Et Turistica*, 4 (1), 63-78. <https://doi.org/10.1515/aet-2018-0005> (pristupljeno 10. 5. 2021.)
- Đulabić, V. (2014). Kohezijska politika Europske unije kao instrument razvoja Hrvatske, *Političke analize*, 5 (17), 17-22. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/142493>, (pristupljeno 10. 5. 2021.)
- EU (2020). Vodič za korisnike o definiciji malih i srednjih poduzeća, Luxembourg, Europska unija. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/42921/attachments/1/translations/hr/renditions/native> (pristupljeno 15. 5. 2021.)
- FINA (2019). *Analiza financijskih rezultata poduzetnika RH u 2014. – 2018. godine*, FINA, Zagreb. Dostupno na: <https://www.fina.hr/documents/52450/130232/Analiza+financijskih+rezultata+poslovanja+poduzetnik+a+po+zupanijama+u+2017.+godini.pdf/14052190-596f-1937-203a-9b1806c4aa05?t=1573203186429> (pristupljeno 15. 5. 2021.)
- Florea, R., Florea, R. (2013). Entrepreneurship and Education in European Union Countries, *Economy Transdisciplinary Cognition*, 16 (2), 75-80.
- Karaman Aksentijević, N., Ježić, Z., Đurić, K. (2008). Upravljanje ljudskim potencijalima kao pretpostavka inovativnosti i uspjehnosti poslovanja, *Informatologia*, 41 (1), 46-50.
- Kociper, U., Vojković, M., Protulipac, M., Golubić Woudstra, V. (2014). *EU fondovi – mogućnosti za poduzetnike*. U L. Šimrak (ur.), Edukativni priručnik za male i srednje poduzetnike, Znanje, Zagreb.
- Mateev, M., Anastasov, Y. (2010). Determinants of small and medium sized fast growing enterprises in central and eastern Europe: a panel data analysis, *Financial theory and practice*, 34 (3), 269-295.
- McCann, P., Ortega-Argiles, R. (2016). Smart specialisation, entrepreneurship and SMEs: issues and challenges for a results-oriented EU regional policy, *Small Bus Econ*, 46, 537-552. (pristupljeno 5. 6. 2021.)
- Ploh, M. (2017). Ograničenja i mogućnosti financiranja malih i srednjih poduzeća u Republici Hrvatskoj, *Financije i pravo*, 5 (1), 79-106.
- Stojanović, S., Mrvica Mađarac, S., Glavota, M. (2016). Financiranje poduzetništva iz fondova Europske unije, *Obrazovanje za poduzetništvo – E4E*, 6 (2), 161-175.
- Škrtić, M., Mikić, M. (2011). *Poduzetništvo*, Sinergija, Zagreb.
- Vela, A., Madaras, M., Pavlica, M., Šimrak, L. (2014). *EU fondovi 2014.-2020. Mini vodič kroz europske strukturne i investicijske fondove s primjerima projekata*, Institut za razvoj poduzetništva i europske projekte, Zagreb.

URL 1: *Official Journal of the European Union*, 2003, 36-124. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003H0361&from=EN> (pristupljeno 10. 5. 2021.)

URL 2: Annual report on European SMEs 2018/2019, 2019, 16. Dostupno na: https://ec.europa.eu/growth/smes/sme-strategy/performance-review_en#:~:text=Brussels%2C%202026%20November%202019%20%2D%20The,European%20SMEs%20is%20now%20available.&text=The%20annual%20report%2C%20prepared%20on,SM%20Es%20from%202008%20to%202020 (pristupljeno 10. 5. 2021.)

URL 3: Analiza financijskih rezultata poslovanja poduzetnika Republike Hrvatske u 2017. godini po gradovima/općinama. Dostupno na: <https://www.fina.hr/publikacije-i-analize> (pristupljeno 20. 6. 2021.)

URL 4: COSME EUROPE'S PROGRAMME FOR SMEs, 2015. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/growth/smes/cosme/> (pristupljeno 20. 6. 2021.)

URL 5: Europska komisija, Politike Europske unije: Poduzetništvo, 2013. Dostupno na: http://europa.eu/pol/index_en.htm (pristupljeno 20. 6. 2021.)

URL 6: COMMUNICATION FROM THE COMMISSION EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth Europe 2020: A European Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth. Bruxelles. 3. 3. 2010., 2020., 5-10. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=EN> (pristupljeno 25. 6. 2021.)

URL 7: Europski strukturni i investicijski fondovi. Dostupno na www.strukturnifondovi.hr (pristupljeno 25. 6. 2021.)

URL 8: Ministarstvo financija Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://mfin.gov.hr/> (pristupljeno 25. 6. 2021.)

URL 9: Clark, D. (2021). *Number of small and medium-sized enterprises (SMEs) the European Union in 2018*. Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/878412/number-of-smes-in-europe-by-size/> (pristupljeno 25. 6. 2021.)

Vela, A., Madaras, M., Pavlica, M., Šimrak, L. (2014). *EU fondovi 2014.-2020. Mini vodič kroz europske strukturne i investicijske fondove s primjerima projekata*, Institut za razvoj poduzetništva i europske projekte, Zagreb.